

Egy kosárfonó gondolatai az országos találkozóról, mesterségről

Kedves Kollégák, kedves Barátaim!

A tiszaalpári országos találkozó a barátkozáson, eszmecseréken, közös alkotó munkán túl olyan gondolatokat hordoz, ami megkerülhetetlenné vált a magyar kosárfonásért tenni akarók számára. A kiállított tárgyakon lehet vitatkozni, de sokszínűségük miatt olyan, mint a genfi autósalon. Technikákat, irányzatokat, módszereket, kísérleteket látunk, mindezt megkoronázza az együtt végzett munka.

Kinőttük magunkat, ma már megtehetjük azt, hogy ennek a nagyon szép mesterségnek fenntartóiként, továbbvivőiként nyilvánuljunk meg, tapasztalatainkat hangoztassuk, sőt egyfajta irányt adjunk egyelőre legalább a fennmaradáshoz, később a fejlődéshez. Az elkövetkező összegzést kollégáim közléseiből, az itteni találkozó tapasztalataiból, magam által megélt történésekből merítettem. Gondolataim közzététele során három komoly hiányosságom tépázza hitelességemet. Egyrészt nem születtem dinasztiába, másrészt nem ez a főállásom, harmadrészt nem rendelkezem országos rálátással, adatokkal. Ezért merészség itt, a szakmához értők előtt megnyilvánulni.

A mesterség hagyományőrző jellegéből, alapanyagából fakadóan a tárgyalkotó népművészettel köteleztük el magunkat, még akkor is, ha a hagyományostól eltérő funkciójú, díszítményű tárgyakat készítünk, ezt nevezhetjük természetes megújulásának, ami a régi korokban is megtörtént.

A néprajzi megközelítés szálasananyagként definiálja a fűz vesszőt, a besorolásban jelen lévő szalma, csuhé és gyékény mellett. Az elkészített egyszerűbb használati tárgyak funkciója ide sorol bennünket, az anyag természete a fához köthető (legjobban a bútorok, építmények), míg az alkalmazott technikák többsége mással, pl. a szövással rokonítható. A meglévő besorolást nem kell felborítani, tudomásul vesszük a helyünket. Mint ahogyan belátjuk azt is, hogy a szakma alapfogásai könnyen elsajátíthatók, eszközhasználata csekély, a legtöbb tárgy elkészítése látványosan gyors és néhány munkaműveleten alapuló. Ez csak a felszín.

Ha a vesszőtermelést, feldolgozást, az elkészítéssel túl az értékesítést is a kosárfonó dolgának tekintjük, összetett, teljes embert igénylő feladatsor vár ránk. Talajelőkészítéstől a letermelésig, anyagelőkészítéstől a kész kosárig, értékesítéstől az adózásig.

Az alpári találkozókra eljött a kosárfonásban érdekeltek teljes keresztmetszete, sajnos a Magyarországon ténylegesen alkotó kosárfonók száma sem sokkal több. Nem túl szerencsés magunkat felcímkézni, mégis néhány alaptípust bemutatok.

1. Látogatók, akik a mesterség tisztelete miatt vannak itt, lehet, hogy kacérkodnak a kosárfonás gondolatával, vagy legalább vásárlóink lesznek. Ha figyelemmel kísérték egy-egy remekmű elkészítését, a jövőben alkudozni sem fognak.

2. Kezdők, akik valamilyen képzésen, tanfolyamon, vagy akár maguktól vágta bele az

alapfogások elsajátításába. Tiszteljük őket, mert a 20. találkozón már ők fogják elmondani, hogyan tovább.

3. Az alapfogásokat készség szinten művelők, akik eltérő színvonalon önállóan képesek kosarat fonni, termékeiket értékesítik, megfelelő tudásuk, végzettségük okán tovább tudják adni a mesterség alapjait. Jellemzően nem a kosárfonás a főállásuk.

4. Azok az általunk nagy becsben tartott kollégáink, akik vesszőmunkáikból élnek, részben, vagy egészben maguk termelik az alapanyagot, a szakma rejtett fogásait is ismerik. Saját vállalkozásukban, vagy alkalmazottként olyan tapasztalatokra tettek szert, amit szakmailag nehéz megkérdőjelezni. Tudásukat át kell vennünk, szavaikra oda kell figyelniük.

5. Szerencsére vannak köztünk kereskedők, fűztermesztéshez értők, hagyományokat ismerő szakemberek, akik gyakorlati, vagy elméleti tevékenységükkel befolyásolják a szakma alakítását.

A jelenlévők tudják azt, hogy melyik csoportba sorolják magukat, kérem, hogy ki-ki reálisan, alul-, vagy felülértékeléstől mentesen gondolja bele magát a saját helyzetébe.

A mai hazai kosárfonás gondokkal küzd, ezeket nap, mint nap tapasztaljuk, itt a találkozón és más fórumokon indulatos vitákat gerjeszt ezek említése. Valószínűleg más mesterségeknél hasonló témák kerülnek elő, hasonló indulatokkal. Ősi magyar virtusunkban szeretünk panaszkodni, bízom benne, hogy azért említjük fel keserveinket, hogy az azokra okot adó tényezőket felszámoljuk. Ha valami nincs rendben a kosárfonás körül, ezek kerülnek elő leggyakrabban.

Alapanyag

Egyes kollégáink vadon termű fűzből dolgoznak, tisztelet illeti őket a hagyomány megőrzéséért, egyáltalán azért, hogy hántolatlan vesszőt használnak. A mai tulajdonon alapuló világban nem is olyan egyszerű védett, vagy magánterületeken gyűjtögetni, fagyban, szélben, kilométereket megtenni, majd maguknak előkészíteni a fonás anyagát. Természetesen a saját termesztés is megoldás lehet. Lássuk be, kosárfonó egzisztenciát nem lehet gyűjtögetésre alapozni, így vásárlásra kényszerülünk. A termesztett fűzzel kapcsolatban nem részletezem a gondokat, az ismert fűztelepek többségét felszámolták, rablógazdálkodás folyik, kevés az új telepítés, horror a fűz ára, a termesztés EU szabályokra hivatkozva túlszabályozott (égetés, vegyszerezés lehetőségei), külföldi alapanyagok felhasználására kényszerülünk. Tudomásul kell vennünk azt, hogy a fűztermesztésbe nem áramlik a pénz, nagyobb befektetés nélkül nem áll vissza a 60-as, 70-es évek aranykora.

Döntéshozók szintjén ötletszerűen fel-felbukkan az a gondolat, hogy a közcélú foglalkoztatottakat kosárfonásra kell tanítani, az majd enyhíti a képzetlen munkavállalók foglalkoztatásának terhét. Esetleg odáig is eljutnak, hogy fűzet kéne termesztetni. Átgondolatlan tanfolyamindítások, követhetetlen pénzügyi manőverek kísérik ezeket a

fellángolásokat. A projektek már ott megbuknak, hogy nincs megfelelő szakoktató és alapanyag utánpótlás, ill. a végzetek sem igazán tudnak megszerzett ismereteikkel mit kezdeni. 2011-12-ben Tokajban a Máltai Szeretetszolgálat komoly pályázati pénzből létesített teljes kosárfonó infrastruktúrát, reménykedjünk, hogy az ottani kosárfonók ma is munkavállalók.

Nincs arról nyilvántartás, hogy kis hazánkban mekkora területen, hol folyik még fűztermesztés. Közvetlen és közvetett támogatással kellene ösztönözni a földtulajdonosokat, földbérlőket a fűztermesztésre. Gyanítom, hogy a fűztermesztéshez járó földalapú támogatás 2015-ben már későn jött. Remélem, hogy vannak még olyan bátor emberek, mint itt Tiszaalpáron, akik meglévő elhanyagolt telepeket állítanak ismét vissza.

Oktatás

Hatalmas az a felelősség, amit az oktatóknak fel kell vállalni. A mi köreinkben vitákat gerjeszt: milyen tudással kell rendelkeznie annak, aki oktatni merészel? Megfelelő-e a szakoktató képzés? Megfelelő-e a tananyag? Megfelelőek-e az oktatást végző intézmények feltételei? Milyen szintű a végzett hallgatók tudása?

Ezt a vitát nem itt kell lefolytatni, remélhetőleg megvannak a minőségi szakoktatást célzó fórumok. Kosárfonó kollégáim egyöntetű véleménye szerint a minimum elvárás az, hogy az oktató egyáltalán tudjon kosarat fogni. A szakoktató képzésben érdekeltek, és a szakoktatót alkalmazó felelőssége a megfelelő szakember előállítása, alkalmazása. Az már nagyon szomorú, ha szakmai vizsgán kell szembesülni a gyenge oktatói színvonallal. A kosárfonó szakoktatás, hangsúlyozom az oktatást, elsőrendű célja az alapkészségek elsajátíttatása. A készség szint az önálló munkavégzést alapozza meg. Az alapfonásokat a kijelölt tárgycsoportokon kell bemutatni, erre építve az önálló tervezés, minőségi kivitelezés elérése a cél.

Legmagasabb szint az iskolarendszerű képzésben a már említett készségszintű tudásra épülő tehetséggondozás, itt kezdődik az alkotó munka. Jó lenne, ha ennek mérésére a rég elfeledett szakmai versenyek felelevenítődnének, valós időben zajló megmértetéssel.

A felnőttképzésben sem szabad alacsonyabbra tenni a lécet, ne feledjük, a fenntartók megélhetést, kenyérkeresetet biztosító tevékenységet szeretnének a résztvevőknek nyújtani. Az oktatónak akkor is tudása legjavát kell adnia, ha a képzésben résztvevők képességeik okán nem igazán befogadók.

A megszerzett alaptudás csak a kezdet, aki ennél többet szeretne, saját magának is tovább kell képeznie magát, ezt a tanulásra való hajlamot, a hozzá vezető utat kell megmutatni az oktatás során.

Természetesen jóval kevesebb felelősséggel jár a hobbi szintű tanfolyamokon, nyári táborokban folyó munka. Ezek a nem is igazán képzések (hiányzik a megerősítés) jó alapot adhatnak az iskolarendszerű, vagy azon kívül álló szakképzéshez. Saját

tapasztalatom az, hogy tanítványaim közül többen alkotnak, akik csak az elfoglaltságot keresték, mint akik iskolában tanultak, nyilván a motiváltságuk jobban megvolt.

Azt szeretnénk, hogy a találkozó megkerülhetetlen legyen azok számára, akik képzéssel szeretnének foglalkozni, a komoly elhatározással munkálkodóknak itt a helye. Tudatosítsuk a bennünket megkeresőkben azt, hogy látniuk, hallaniuk kell azt, ami a kosárfonó mesterségben ma zajlik.

Minősítés

Ezzel a címszóval a különböző zsűrizésekkel, védjegyekkel kapcsolatos észrevételeket foglalom össze. Minden megmérettetésben az a közös, hogy az alkotó bizonyos időnként tárgyait bemutatja egy szakmai testület előtt, akik ilyen-olyan (vagy semmilyen) minősítést adnak. Ehhez járulhat különböző védjegyek használatának lehetősége, valamilyen cím, vagy díj elérése. Elvileg a termékeink az elismerten magas színvonal miatt az alkotónak rangot jelentenek, továbbá kelendőbbekké válnak. A megfogalmazott folyamat teljesen normális, logikailag helytálló.

A hazai kosárfonás már említett hagyományőrző jellegéből fakadóan bennünket elsősorban a Hagyományok Háza zsűrizése érint. Ezen felül a kamarák pályázatai, a nemzeti parkok védjegyei, közvetetten az értéktárak adnak lehetőséget a minősítésre. A népművészeti zsűrizéssel kapcsolatos észrevételeinket megtehetjük a Hagyományok Háza által szervezett szakmacsoportokat érintő konzultációkon, ennek megvitatása nem ide való, ezért általánosságban minősítésről beszélek.

Az alkotók szempontjából az egyik legnagyobb elégedetlenséget kiváltó tényező a megmérettetések szubjektivitása. A kategóriák, minőségi szintek eléréséhez szükséges közreadott szempontok világosak, gyakorlati szakemberek és néprajzosok vállalják fel a korántsem hálás feladatot, amikor adott esetben valamilyen tárgyat fel, vagy le kell minősíteni. Mégis, szubjektív döntések nagyrészt, amelyekhez ha nem párosul meggyőző indoklás, sértve érzik magukat az alkotók. A minősítéseknek költségei vannak, tárgyanként, vagy tárgye gyüttesenként díjat fizetünk, valamint el- és visszajuttatjuk azokat a megfelelő helyszínre.

Csak a saját példámat említem, egy minimális, évi néhány megmérettetésre a bevételem kimutatható százalékát kellene kifizetnem, halkan jegyzem meg, hogy többet, mint amennyit adózok. Ha van védjegy, azt meg is vehetem. Ezt még ilyen hobbi szintű tevékenységben sem engedhetem meg magamnak. A minősítésekkel járó jó érzések ellenére sem látom tisztán azokat a különbségeket, amelyek a minősített, vagy nem minősített alkotómunka hozadékai. Milyen előnyöket mondhat magáénak az elismert tevékenység?

Még egyszerűbben és kevésbé emelkedetten fogalmazva, több lesz-e a bevételem? Nagyon vékonyka a tudatos vásárlói réteg, aki csak a címkézett tárgyakat keresi. A valódi megmérettetés a vevő véleménye, aki a jó minőséget látva kinyitja előttünk a pénztárcáját. Akár így, akár úgy legtöbbünknek szüksége van az elismerésre,

megbecsülésre.

Sajnos a jogszabályi háttér (elsősorban adózás) nem tesz különbséget a kínai vízpisztolyt, vagy értékes alkotást előállítók, azokat eladni szándékozók között. A kézzel előállított termék előállítási költsége, ára nem vetekedhet a sorozatban előállított tömegtermékekkel, így elvárható az értékeket előállítók felé némi előny biztosítása. Már ha van komoly akarat a hagyományos mesterségek megőrzésére. A piacgazdaságban is vannak olyan szabályzók, amelyek megkönnyítenék életünket, ráadásul nem igényelnek pluszforrásokat, nem okoznának bevételkiesést.

Mérsékelt járulékkerhekkkel, a minősítésekhez kapcsolt valódi, a megélhetést biztosító előnyökkel az alkotó tevékenységhez igazodó szabályrendszert kell kialakítani. Attól tartok, hogy a matricázás ettől még messze áll, ugyanis nincs a gondolatmenetnek folytatása. Mi a koncepció? Mi a cél? Egyáltalán miért nekünk kell ezen ötletelni, ha vannak olyan szervezetek, ahol ezen kérdések megoldásán dolgoznak, és jó esetben a döntéshozókat nap, mint nap bombázzák jobbító javaslataikkal.

Gyakran hivatkozunk a Mesterségek Ünnepére, mint a magyar népművészet legfelemelőbb megnyilvánulására. Számoljuk meg egyszer, hogy az ott bemutatkozók (aktív korúak) közül hányan tekintik fő megélhetési forrásuknak az adott mesterséget? Hányan tartanak fenn önálló, látogatható műhelyt?

A minősítésekre visszatérve egyetlen szóra kell választ találnunk: miért? Ha az erre adott válasz olyan konkrétumokat tartalmaz, ami miatt sok tehetséges fiatal azonnal hivatásul választja a mesterséget, el fogjuk árasztani a minősítőket szebbnél szebb kosarakkal. Ismét lejjebb véve a pátoszból, megélhetés a jó válasz.

Ez a rendszer jól-rosszul teszi a dolgát, működik, tehát igencsak leegyszerűsítés lenne azt mondani, hogy nem kell az. Többen közölünk közösségekben, népművészeti egyesületekben ténykednek. A minősítőket arra biztatom, hogy a tárgyakon túl ismerjék meg az alkotók munkásságát (pl. a tiszalpäri találkozón), idejükhöz mértén indokolják az esetleges elutasítást. Az alkotók ne egy zárt szobában alkossanak, keressék a kapcsolatot az ismert szakemberekkel, kérjék ki véleményüket, mutassák meg magukat (pl. itt, a tiszalpäri találkozón).

Jelenségek

Még egy kis anyagiaskodás. Ismert jelenség az, hogy a kosárfonót megkeresi xy rendezvényszervező, önkormányzat, hogy óriási tömegfesztivál lesz ekkor és ekkor, természetesen ez mind nemzetközi, a látogatók mind tőlünk akarnak vásárolni. A helypénz 100E Ft/négyzetméter/nap, amúgy csak igazi, eredeti kézműveseket kértek fel. A rendezvény plakátja szerint népművészek utcája várja a többeszes tömeget.

A szerencsétlen kézműves néhány százas látogatóval szembesül, akik inkább esznek, isznak, a kézművességet a kecskeszappan jelenti, amúgy lakodalmas rock, zsibárosok, légvárak aranyháromszögében találja magát. Ja, és még kérnek egy kosarat a tombolához.

Mielőtt a szervezőket megsajnálánk, tessenek a plakát alján megtekinteni a támogatók logóját, akik komoly anyagiakkal segítettek elő az említett „népművészeti” fesztivált. Értékekre adták eredetileg, a kosárfonó jelenlétével a 'népművész megjelent' rubrika kipipálva. Egyszerűbben fogalmazva, szó sincs pénztelenségről, de annak felhasználási iránya nem megfelelő.

A rossz tapasztalatok ellenére akadnak olyan rendezvények, ahol reményt keltően tiszta a felhozatal, már az is juttatás, hogy a kosárfonó ingyen árusíthat, a helyszínen egy-két kosár is elkészül, ami ugyanolyan attrakció, mint bármelyik playback-művész szánalmas és méregdrága produkciója. Na, itt lenne a helye a védjegyeknek, amelyekkel olyan lehetőségekhez jutunk, amely színvonalas közegben való megjelenést segít elő.

Egy kis álmodozás

I Have A Dream – van egy álmom, mondta Martin Luther King. A visszasságok felemlítése után hadd legyen nekem is álmom, a nádudvari kosárfonónak. Elképzelt világomban olyan műhelyben dolgozom, amely egy látogatható üzlet, erre is csak angol szót tudok: workshop. A műhely létrehozásában segített az önkormányzatom, vagy olyan pályázaton nyertem, ahol fontos szempont az idelátogató számára értéket mutatni. Hasonló műhelyekben még három-négy olyan mesterséget lehet megmutatni, amivel akár több napra is megfognak a hozzánk látogatót. A reggeli nyitás után megbeszélem az alkalmazottammal, mi a feladat, igen alkalmazott, mivel ki tudom termelni a bérét, járulékait, a foglalkoztatás okán adókedvezményben részesülök, és a kozfognál is olcsóbb.

Fogadom a látogatókat, látják a kosárfonást, választhatnak a késztermékekből. Illő díjazás ellenében ki is próbálhatják a mesterség alapfogásait. Délután érkezik két diákom, akiket a közeli szakképző iskolával kötött szerződéseim értelmében heti három délután oktatok. Az iskolának megéri, mert olcsón megvan a gyakorlati hely, nekem pedig azért, mert pénzt kapok érte.

A termékeimet rendszeresen minősítem, megéri, mert az így szerzett védjegy feljogosít arra, hogy olyan rendezvényeken vegyek részt, ahol csak saját készítésű, értékes termékeket lehet árusítani. Arra is feljogosít, hogy olyan környezetbe kerülhessek, amely látogatókat hoz, lehetőségeket biztosít. A minősítők évente legalább kétszer rövid látogatást tesznek a műhelyemben, ezzel győződnek meg arról, hogy jó helyre kerültek a támogatások. Élő kapcsolatban állnak az alkotókkal, a tárgyak minősítésekor fél szavakból megértjük egymást, hiszen már folytattunk szakmai megbeszélést. Jut idő tervező munkára, új elgondolások megvalósítására. Értékes tagja lehetek helyi, szakmai, népművészeti közösségeimnek, készülhetek a soron következő tisztaalpai találkozóra.

Mindezt saját erőből egy élet munkája megteremteni, néhány döntéshozói gesztussal lehet ezen rövidíteni. Üdvös lenne, ha a kézművességet életben tartani szándékozó szervezetek, bizottságok (abban jók vagyunk) létrehozása, fenntartása helyett az erőforrásokat közvetlenül a mesterségben értékeket felmutatókhoz juttatnák el.

A helyzetelemzés korántsem volt teljes, tudományos igényességgel megírt munkához szükség lenne néhány bizottságra, csak bele-belekaptam néhány kérdésbe. Javaslom, hogy közös beszélgetéseinkkor ismerjük meg jobban egymás pályafutását, emellett jobbító ötleteinket is osszuk meg egymással.

Aztán mi végre, ha nem lesz fogantja? - kérdezhetitek nem is alaptalanul. A világot nem tudjuk itt megváltani, mindössze annyit tehetünk, hogy a szakma szempontjait figyelembe véve egyformán beszélünk. Itt, a találkozón, megkerülhetetlenül.

Nádudvar, 2016. ősze

Balogh Károly nádudvari kosárfonó